

ГРАМАТИЧНІ МОДИФІКАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ОДИН ІЗ РІЗНОВИДІВ ЇХНЬОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ У МОВЛЕННІ

Лалаян Наталія Степанівна,

канд. філол. наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті розглянуто основні види граматичних модифікацій фразеологічних одиниць сучасної німецької мови як однієї з підгруп структурно-семантичних трансформацій стійких зворотів, виокремлено морфологічні та синтаксичні модифікації.

Ключові слова: граматичні модифікації, фразеологічна одиниця, морфологічні та синтаксичні модифікації.

Фразеологія є одним із яскравих та дієвих засобів мови. Метафоричність, емоційність, експресивність – всі ці якості фразеологізмів надають мові образності та виразності, адже фразеологізми не лише відображають уявлення кожного народу про світ та їхні специфічні ментальні особливості, а й усю складність і багатогранність мови. Специфіка фразеологічних одиниць (ФО) як особливих знаків вторинної номінації спонукає мовознавців до нових досліджень у сфері фразеології, зокрема до вивчення природи модифікацій фразеологізмів (М. Гавриш, С. Денисенко, Д. Добровольський, Н. Burger, W. Fleischer, С. Palm та ін). Віддаючи належне дослідницькій праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, слід зауважити, що існує необхідність подальшого вивчення й уточнення модифікаційних типів ФО, оскільки склад ідіом, які зазнали індивідуально-авторських перетворень, постійно поповнюється. Отже, *актуальність* дослідження зумовлена потребою подальшого вивчення особливостей функціонування ФО у тексті та специфіки модифікацій цих мовних одиниць.

Метою даної розвідки є дослідження граматичних модифікацій ФО сучасної німецької мови як однієї з підгруп структурно-семантичних трансформацій стійких зворотів.

Предметом дослідження є граматичні модифікації фразеологізмів сучасної німецької мови.

Об'єктом аналізу є ФО сучасної німецької мови як особливі ускладнені мовні знаки.

Фразеологічними модифікаціями вважаються креативні зміни в складі ФО, що не відповідають формі, зафіксованій у словнику, та зумовлені цілями певного контексту [Burger, 2003, 114]. Під граматичними модифікаціями ФО ми розуміємо морфологічні та синтаксичні видозміни структури фразеологізмів, пов'язані з різноманітними стилістично обумовленими відхиленнями від початкової форми, які викликані конкретним призначенням ФО і привносять суттєві конотативні доповнення до загального значення звороту. У кількісному відношенні група граматичних модифікацій досить об'ємна. Це твердження обумовлено тим, що граматичні модифікації виступають не лише як самостійний механізм модифікування, але й часто зустрічаються в поєднанні з іншими прийомами.

До морфологічних модифікацій фразеологізмів належать різноманітні зміни граматичної форми компонентів ФО. Морфологічні зміни розглядаються нами як модифікації лише в тому випадку, якщо вони торкаються тих конститuentів ФО, які в узуальному вживанні виявляють граматичні рестрикції, тобто обмежену здатність до трансформацій. Якщо ж такі рестрикції відсутні, то граматичні зміни компонентів стійких зворотів ми розглядаємо як засіб морфологічно-синтаксичної інтеграції ФО у реченні.

Досліджуваний матеріал дає змогу виокремити такі різновиди морфологічних модифікацій ФО:

- **ступенювання прикметникових компонентів ФО**

До найчастотніших перетворень у рамках цього підтипу належить утворення вищого ступеня порівняння прикметників, які узуально вживаються у звичайному ступені:

Und wieder im Dunkeln nimmt sie sich vor, von nun an nett zu sein, und sie stöhnt und barmt, jetzt helfe es nicht mehr, ich müsse ihn noch kürzer halten (Н. Böll, Ansichten eines Clowns, с. 77). Вихідна ФО *j-n kurz halten* – "тримати когось у залізному кулаці".

Утворення вищого ступеня порівняння прикметників іноді супроводжується додаванням підсилюючих часток:

Das kann doch nur Schramm gewesen sein Dieses linke Gesindel macht sich immer mausiger (Н. Jobst, Der Findling, с. 37). Вихідна ФО *sich mausig machen* – "корчити з себе важливу персону".

Звичайний ступінь прикметникового конститuenta ФО може замінюватися також на найвищий:

Der Landesvorstand beschloß mit 13 gegen 2 Stimmen, direkt zur Sache zu kommen und die Koalitionsverhandlungen mit der CDU aufzunehmen. So saßen die Delegationen gestern schon zusammen, um die bitterste Pille für die Wähler, den Finanzrahmen zu klären (Tageszeitung, 9.06.1999, с. 6). Узуальна ФО *eine bittere Pille für j-n sein* – "бути для когось неприємним".

- **модифікаційна зміна граматичного числа конститuentів ФО**

Фактичний матеріал засвідчує зміну узуальної форми множини іменника однією:

Im Entwicklungsgebiet Biesdorf-Süd sind Häuser für unter 350 000 Mark zu haben. Trotzdem sieht Stachel keinen Konkurrenzdruck: "Da würden sie ja einen Apfel mit einer Birne vergleichen", sagt er mit Blick auf das gehobene Ambiente "seiner" Wohnungen (Berliner Zeitung, 10.10.1998, с. 22). Узуальна ФО *Äpfel mit Birnen vergleichen* – "поєднувати несумісні речі".

У багатьох випадках утворення однини іменників поєднується з розширенням структури узуальних ФО:

Mit einem gelösten Rätsel trägt der Leser Eule in sein Privat-Athen (Berliner Zeitung, 27.12.1997, с. 4). *Ich will keine weitere Eule nach Athen tragen, nur resümieren* (Ruof, с. 21). Узуальна ФО *Eulen nach Athen tragen* – "нести сов в Афіни".

Зустрічаються також випадки заміни форми однини іменників множиною: *Das ist doch wieder einmal typisch für Töchter Evas* – *ihr urteilt nur nach dem Gefühl*

(Duden, Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten, с. 726). Узуальна ФО *eine Tochter Evas* – "пихата, марнолюбна дівчина; жінка".

Dann sollte ich weit zurückbleiben, mein gütiger Herr, denn mir folgt eine ziemliche Menge Ärger auf den Fersen (H. Howell, Unter dem Schutz des Highlanders, с. 25). Узуальна ФО *j-m auf die Ferse folgen* – "гнатися за кимось, слідувати по п'ятах".

Утворення множини номінальних компонентів часто поєднується із редуцією чи розширенням структури звороту:

Alle Zöpfe weg? (Tageszeitung, 28.07.1999, с. 7). Узуальна ФО *einen alten Zopf anschneiden* – "позбутися пережитків минулого".

Oh, wie ist das schön! Schwarzkopf ist im Fußballfieber und drückt unseren WM-Ladies fest die Daumen (Freundin, 15.06.2011, с. 13). Узуальна ФО *j-m den Daumen drücken* – "бажати комусь успіху".

- **зміна граматичного часу або стану дієслова:**

Doch bei den Behörden wird er von Pontius zu Pilatus geschickt (Spiegel 46/84, с. 12). Узуальна ФО *j-n von Pontius zu Pilatus schicken* – "посилати когось від Понтія до Пілата".

Jetzt waren ihm die Schuppen von den Augen gefallen (M. Hoffer, Unschuldig, с. 192). Узуальна ФО *da fielen mir die Schuppen von den Augen* – "у мене пелена з очей впала; мені все стало зрозумілим".

Певні морфологічні зміни структури узуальних фразеологізмів пов'язані з відхиленням від статусу фразеологічної стійкості. ФО сприймаються у такому оформленні як дещо нове, а це збільшує їхні експресивні можливості.

До синтаксичних модифікацій зараховуємо зміну нормативного порядку компонентів ФО у реченні, утворення дієприкметників та віддієслівних іменників, а також синтаксичне переоформлення структури ФО.

- **зміна нормативного порядку компонентів ФО у реченні:**

"Nee! Nee!" – wehrte Hackendahl ab. "Det muß ick selber machen. Nachher heißt es bloß, ich weiß von nichts, mein Name ist Hase" (H. Fallada, Der eiserne Gustav, с. 185). Узуальна ФО *Mein Name ist Hase (ich weiß von nichts)* – "Моя хата з краю, я нічого не знаю".

- **утворення віддієслівного іменника:**

Цей вид синтаксичних модифікацій застосовується до ФО, які містять вербальний компонент:

Im Vergleich zu den leicht bedienbaren Benutzeroberflächen dieser Websites ähnelt das Studium der Kleinanzeigen, die Tageszeitungen traditionell ihren Lesern anbieten, der mühsamen Suche nach der Nadel im Heuhaufen. (DW, 20.03.1999, с. 23). Узуальна ФО *eine Stecknadel im Heuhaufen suchen* – "шукати голку в копиці сіна".

- **утворення дієприкметника або дієприслівника:**

Зустрічаються також випадки утворення дієприкметника, який приєднується в ролі означення до номінативного конституента ФО:

Himmelsstürmer. Kein Gezerre, kein Rempler, kein gestelltes Bein kann ihn stoppen. Er gleitet elegant darüber hinweg (Spiegel, 4.07.1994, с. 178). Узуальна ФО *j-m ein Bein stellen* – "зіграти з кимось підступний жарт".

Zur Salzsäure erstarrt blickte ich auf meinen blassen, verheulten Freund und das strenge Gesicht seiner Mutter, die ihn eher als Gefangenen mit sich schleppte, denn wie eine Mutter ihren Sohn führte (H. Fallada, Heute bei uns zu Hause, с. 79). Вихідна ФО *zur Salzsäure erstarren* – "скам'яніти (від жаху, подиву тощо)".

• **синтаксичне переоформлення структури ФО:**

Die Letten haben weder für uns was übrig noch für die Russen. Noske hat uns schon heimgesucht. Der tanzt, wie die Engländer pfeifen (A. Seghers, Die Toten bleiben jung, с. 67). Основою для створення даного звороту у формі складнопідрядного речення слугував фразеологізм *nach jemandes Pfeife tanzen* – "танцювати під чию-небудь дудку".

Die Laus, die angeblich über die Leber läuft, belästigt einen an empfindlichster Stelle, so dass man gereizt wird (C. Puetzfeld, Jetzt schlägt's dreizehn, с. 58). Вихідна ФО *ihm ist die Laus über die Leber gelaufen* – "його зачепило за живе".

• **іноді зустрічається переорієнтація ФО на окремі елементи:**

Und ich wusste plötzlich: Alles ist eine Frage der Sprache und nicht nur dieser einen deutschen Sprache, die mit anderen geschaffen wurde in Babel, um die Welt zu verwirren (I. Bachmann, Alles, с. 140). Узуальна ФО *die babylonische Sprachverwirrung* – "вавилонське стовпотворіння".

Випадки оказіональних граматичних модифікацій ФО зумовлені контекстуальним вживанням ідіом, стилістичними і комунікативними завданнями. За рахунок модифікацій автори органічно вводять ФО в контекст, підсилюючи при цьому їхню емоційно-експресивну функцію, підвищуючи інформативність та виразність стійких словосполучень. Модифікація ФО – це пошуки нових шляхів оновлення думки, закладеного у фразеологізмі образу, це свідчення невичерпності виражальних властивостей мови [Білоноженко, Гнатюк, 1989, 144]. Фразеологічні модифікації фіксують увагу читачів, надають додаткових відтінків висвітлюваній темі, виступають засобами гумору, іронії тощо.

Перспективи подальших розвідок полягають у з'ясуванні чинників, які сприяють граматичним змінам ФО та набуттю ними певного стилістичного значення.

В статье рассматриваются основные виды грамматических модификаций фразеологических единиц современного немецкого языка как одной из подгрупп структурно-семантических трансформаций устойчивых словосочетаний, выделены морфологические и синтаксические модификации.

Ключевые слова: грамматические модификации, фразеологическая единица, морфологические и синтаксические модификации.

The article deals with basic types of grammar modifications of phraseological units in the modern German language as one of structural-semantic transformations subgroups of stable word combinations, morphological and syntactical modifications are distinguished.

Key words: grammar modification, phraseological unit, morphological and syntactical modifications.

Література:

1. Білоноженко В. М., Гнатюк І. С. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк. – К. : Наукова думка, 1989. – 156 с.
2. Burger H. Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen / H. Burger. – 2., überarbeitete Auflage. – Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH @ Ca, 2003. – 224 S.